

## Ingrés d'Acadèmics corresponents

# ESBÓS BIOGRÀFIC DEL DOCTOR FRANCESC BORDÀS I SALELLAS (1883-1963), OFTALMÒLEG I VIATGER

*Dr. Guillermo SIMÓN i CASTELLVÍ*

Excel·lentíssim Senyor President, Membres de la Junta de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, Molt Il·lustres Senyores i Senyors Acadèmics, professors molts que foren a la meua Facultat de Medicina, distingits familiars, amics i companys, senyores i senyors:

L'elegant Ciutat de Barcelona, cap i casal de Catalunya, ha estat bressol i és la seu de l'oftalmologia moderna occidental. Anomenats arreu del món són cognoms il·lustres dels nostres metges, així els Barraquer, els Arruga, els Menacho i tants d'altres, prohoms de la medicina catalana que –tants cops– no han estat degudament reconeguts.

L'objectiu d'aquesta meua breu exposició és fer un públic reconeixement a l'acadèmic que fou d'aquesta Reial Acadèmia, metge, oftalmòleg i viatger, Francesc Bordàs i Salellas. No pretenc ésser exhaustiu en aquest esbós biogràfic ja que el temps no m'ho permet, i temps hi haurà per qui ho desitgi de llegir el treball pel qual m'heu guardonat.

En Francesc Bordàs i Salellas nasqué a Girona el 16 de setembre de 1883, primogènit de Francisco Bordàs Gironés, metge militar valencià destinat a Girona, i de la gironina Concepción Salellas Boadas.

Francesc Bordàs i Salellas estudià *batxillerat* a l'Institut de Girona, i en tenir el seu pare metge una nova destinació a l'Hospital Militar de Barcelona (que es trobava en aquell temps al carrer Tallers 77), va decidir d'estudiar a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, on es llicencià el 1905.

Dels seus *mestres* a la Facultat de Medicina cal recalcar autoritats acadèmiques com el Dr. Josep A. Barraquer Roviralta (Profesor interino de la Càtedra de Oftalmologia con su Clínica), Dr. Jaume Peyrí y Rocamora (Profesor interino de la Càtedra de Dermatología y Sifilografía), o bé Dr. Valentí Carulla y Margenat (Terapèutica).

Entre els seus *companys* a la facultat recalquem –per la influència que han de tenir en la vida de Bordàs– en **Manel Corachán García**, **Josep Roig Raventós**, o en **Joan Soler Julià**.

### *Vida professional*

En acabar la carrera, anà de **metge a Dènia (Alacant)**. Atret pel prestigi i l'excel·lent record que tenia del seu professor d'oftalmologia el Dr. José Antonio Barraquer Roviralta, es va traslladar a Barcelona per especialitzar-se al costat d'aquest seu mestre. Es va inscriure al "Ilustre Colegio Oficial de Médicos de Barcelona y Provincia" el 5 de juliol de 1916, amb el número de col·legiat 483; el Dr. Francesc Bordàs i Salellas va veure canviat el seu número de col·legiat diversos cops al decurs de la seva vida (va tenir els números 483, 321 i 195).

El Dr. Bordàs i Salellas fou –entre 1906 i 1912– **ajudant honorari a la Càtedra d'Oftalmologia de la Universitat de Barcelona**, on tingué cura de les classes pràctiques de l'assignatura.

També fou **Socio de Mérito de la Academia del Cuerpo Médico Municipal de Barcelona**, per haver obtingut (juntament amb el Dr. Francisco Matanzo González) un premi en el concurs de treballs científics de 1904, amb la presentació d'un treball manuscrit, en tres fascicles, ***Enfermedades oculares más frecuentes en las escuelas de Barcelona. Sus causas. Consecuencias de las mismas.***

Va ingressar com **alumne intern del Dispensari d'Oftalmologia de l'Hospital de La Santa Creu** el 1906. Amb el temps, va arribar a ésser, per les seves qualitats, un dels deixebles preferits i **Primer Ajudant** del seu cap, el Dr. José Antonio Barraquer Roviralta.

Fou un gran clínic i excel·lent cirurgià ambidextre: el Dr. Josep Roig i Raventós deia d'ell que tenia l'"*habilitat d'un orfebre*". Com a tots els grans cirurgians, li agradava la simplicitat en les tècniques operatòries. Era bondadós amb els seus pacients i amb els seus deixebles.

Va defensar el 1906 a la Facultat de Medicina de la Universitat Central (Madrid), com era obligat en aquells temps, la seva **tesi de doctorat: "Estudio del desarrollo de la miopía escolar"**. Obtingué el **grau de Doctor** amb la qualificació de "**sobresaliente**". D'aquesta tesi n'hi ha dues edicions, una d'elles impresa a Barcelona i l'altre a Girona, sota el patrocini del "Colegio de Médicos de la Provincia de Gerona".

Fou **metge oftalmòleg de l'Institut de Santa Madrona** (Institut de la Dona que Treballa), institució benèfica de la "Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros", des de la seva fundació el 7 de juny de 1920, fins a la seva mort.

També fou responsable del Servei d'Oftalmologia de l'**Asil Duran**.

*Alumne Intern de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau* des del 1900, **practicant pensionat** del Dispensari des del 1904, hi presta diferents serveis fins a esdevenir-ne Cap de Servei:

**Pensionat** des del 18 de juliol de 1904 fins el 1 de juny de 1906

**Metge Auxiliar** el 1906

**Metge Ajudant** el 1914

**Director interí del Servei d'Oftalmologia** des del 14 de juny del 1924 fins a finals del 1927

El 1940 fou nomenat **Cap de Servei d'Oftalmologia de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau**, succeint l'irrepetible Dr. Ignacio Barraquer i Barraquer.

Home modern del seu temps i interessat per les aportacions del progrés en tots el àmbits de la vida, va fer **algunes aportacions pròpies a la millora de l'oftalmologia**, com ara la modificació d'un aparell alemany ideat per a odontòlegs, i modificat per tal de facilitar les operacions de **dacriocistorinostomia**, una intervenció quirúrgica per repermeabilitzar les vies llacrimals obstruïdes. Les fresses modificades foren una aportació original dels doctors Bordàs i Manuel Burch, en la cerca de solucions a aquesta tècnica quirúrgica tant necessària en aquells temps, i alhora poc exitosa.

El doctor Bordàs també aportà a l'oftalmologia del seu temps una **modificació de la tècnica del cirurgia genovès Camillo Foroni per la cirurgia antiglaucomatosa**.

### **Deixebles del Dr. Francesc Bordàs i Salellas**

Entre els seus deixebles cal destacar el **Dr. Antonio Vila-Coro**, qui fou successor -el 1921- del Prof. Josep Antoni Barraquer i Roviralta després de la seva jubilació de la Càtedra d'Oftalmologia i de Cap de Servei d'Oftalmologia de l'Hospital Clínic de la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona.

L'activitat de Bordàs Salellas fou la pròpia d'un metge avançat de la seva època: freqüentava i participava amb comunicacions a les reunions científiques. Bon coneixedor de llengües, viatjà per Europa i es feu membre de la **Société Française d'Ophthalmologie**, que en aquell temps tenia un prestigi enorme en el món de l'oftalmologia.

També fou un membre molt actiu de la **Sociedad Oftalmológica de Barcelona**, de la **Sociedad Oftalmológica Hispano-Americana**, i fou **President** de la **Societat Catalana d'Oftalmologia** del 1951 al 1953. El va succeir -del 1953 al 1958- el catedràtic d'oftalmologia Prof. Dr. Josep Casanovas i Carnicer

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas pertanyia a la **Mutual Mèdica** com a "**Mutualidad de Previsión Obligatoria**", amb tots els grups d'invalidesa contractats (V), i en fou elegit vocal al **Casal de Metge** (Via Laietana, 31 de Barcelona).

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas fou també **redactor del "Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya"**.

### **Francesc Bordàs i Salellas i el "Diccionari de Medicina" dirigit pel Dr. Manuel Corachán García**

El Dr. Francisco Bordàs i Salellas és **l'únic oftalmòleg** que figura com col·laborador de la redacció del magnífic "**Diccionari de Medicina**" dirigit pel cirurgià valencià de prestigi internacional Dr. Manuel Corachan García, a qui se li va encarregar en ocasió del Congrés de l'Associació de Metges de Llengua Catalana (Barcelona, 1930).

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas també fou l'únic membre oculista del consell de redacció de "**La Medicina Catalana**", portantveu de l'**Occitània Mèdica**.

Vull però fer esment d'alguns aspectes curiosos de la seva vida que, no per ésser menys coneguts, tenen menor importància. Bordàs Salellas fou un gran **viatger**, un bon **fotògraf** i **cineasta**, i un gran **melòman**, afició aquesta contagiada pel seu pare metge.

### **Francesc Bordàs i Salellas: el viatger**

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas fou un gran viatger en l'època gloriosa de l'automòbil, la de principis del segle XX en què els viatges eren cars i molt pesats. Va recórrer amb el seu cotxe diferents països d'Europa, molts cops en la companyia de les seves germanes (les solteres Anna i Rosa, amb les qui vivia, i Patrícia i Mercedes) per assistir als congressos de l'especialitat.

El va ajudar a viatjar el fet que era políglota: parlava correctament el **català**, el **castellà**, la **llengua alemana**, l'**anglès** i el **francès**. Va viatjar molt per Catalunya, enamorat de l'àrea pirenaica, per Espanya, i també per **Suïssa, Alemanya, Marroc, Canadà i Estats Units del Nord d'Amèrica**. Sovint estiuvejava a les **Illes Balears**.

Fou un bon literat, i a més de les seves publicacions purament científiques, de la seva obra escrita destaca el ***Dietari d'un viatge al Canadà i Estats Units de l'Amèrica del Nord, Agost – Setembre de 1932***, editat per Llibreria Catalònia el 1934.

Acompanyen el Dr. Francesc Bordàs i Salellas al seu viatge al Canadà i Estats Units de l'Amèrica del Nord els següents metges catalans:

**a) Dr. Francesc Gallart i Monés (1880-1960)**, que ha passat a l'història de la medicina catalana per ser el *fundador del Servei de Patologia Digestiva de l'Hospital de Sant Pau*.

**b) Dr. Tomás Àngel Pinós i Marsell (1892-1974)**, *Radiòleg i gastroenteròleg*, va succeir al Dr. Gallart Monés com a Director del Servei de Patologia Digestiva de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau.

**c) Dr. Jacint Vilardell i Permanyer (1894-1967)**, fundador i director de l' *"Institut de Gastroenterologia de Barcelona"*, primer centre privat dedicat íntegrament al diagnòstic i tractament de les malalties digestives.

**d) Dr. Joan Soler i Julià (1883-1944)**. L'acompanya al viatge la seva esposa Dolores Creus. *Cirurgià*, per oposició, de l'Hospital de Sant Pau, l'any 1939 fou elegit *President de la Comissió Gestora del Futbol Club Barcelona* (President del Club en funcions).

**e) Dr. Joan Codina i Altés (1881-1963)**. També l'acompanya al seu viatge transatlàntic la seva esposa Rosa Mir Casanovas. Fou un dels pioners més prestigiosos de la cardiologia catalana, amb una notable projecció nacional i internacional.

Recent creada la ***Clínica Platón*** a Barcelona per aquest grup de metges, no li va costar gaire al Dr. Bordàs de convèncer als seus col·legues de fer aquell viatge transatlàntic, desitjosos ells de visitar i conèixer a fons la molt prestigiosa ***Clínica Mayo de Rochester*** (Minnesota) dels Estats Units d'Amèrica del Nord, per agafar-la com a model per la nova clínica que havien creat.

El llibre del Dr. Bordàs detalla cada un dels punts d'interès del seu itinerari, el viatge en tren cap a *Paris* (França), l'estada a Paris, la vida al vaixell amb el que creuen l'Atlàntic, l'estada a diferents parts del Canadà, les ciutats de *Montreal* i *Toronto*, les cataractes del Niagara i el Llac d'Ontario, i l'estada als Estats Units d'Amèrica del Nord (*Xicago, Rochester, Washington, Nova York, ...*) fins al seu retorn al Canadà per embarcar de tornada cap a Europa. El llibre està magníficament il·lustrat amb fotografies en blanc i negre de gran qualitat tècnica fetes pel ell mateix.

### **Francesc Bordàs i Salellas: el dibuixant, fotògraf i cineasta**

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas era **un bon dibuixant**, i aprofitava qualsevol suport (dietaris, agendes, prospectes de laboratoris, etc.) per fer dibuixos i esquemes de temes oftalmològics, preparar les lliçons o bé documentar els casos clínics.

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas va demostrar una **extraordinària habilitat fotogràfica**, lògicament en *blanc i negre*, que es fa palesa en moltes de les seves publicacions profusament il·lustrades amb fotografies fetes per ell mateix.

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas va incorporar la *documentació fotogràfica a la seva pràctica diària professional* descobrint-ne l'enorme interès a la seva època per completar i il·lustrar adequadament els arxius clínics, objectivant degudament la malaltia del pacient: fins l'adveniment de la fotografia (en aquella època sense color), les patologies mèdiques es descrivien, i quan s'il·lustraven, es feia amb dibuixos a mà, dibuixos més o menys acurats o exitosos segons la pròpia habilitat del metge o ajudant que els realitzava. Cal recalcar que moltes de les seves fotografies les feia en **placa de vidre** i, molts cops, **estereoscòpiques**.

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas sempre adoptà aviat els avenços tècnics en tots els àmbits de la vida, i a la seva afició per l'imatge estàtica estereoscòpica hi va

afegir aviat una nova afició, l'imatge dinàmica, produint alguna **pel·lícula cinematogràfica** també en blanc i negre i també al voltant d'una de les seves passions, els viatges.

El *Dietari d'un viatge al Canadà i Estats Units de l'Amèrica del Nord, Agost – Setembre de 1932*, està profusament il·lustrat amb fotografies seves, i en el text fa menció repetida a les filmacions que tant ell com els seus companys de viatge feien dels llocs que visitaven.

El fons cinematogràfic de la **Filmoteca de Catalunya** disposa d'un *documental mut en blanc i negre, de 9 minuts de duració*, produït el 1927 pel Dr. Francesc Bordàs i Salellas, titulat "**Andanzas veraniegas, Ibiza (Balears)**". El fons videogràfic del Consell de Mallorca, disposa de diversos **vídeos curts** produïts per Francesc Bordàs i Salellas, i signats F. Bordàs.

#### **Francesc Bordàs i Salellas: l'amant del motor i l'automòbil**

El gran viatger Dr. Francesc Bordàs i Salellas fou també un *gran aficionat a l'automobilisme*, i fou soci -des de la seva fundació- de l'*Automòbil Club de Catalunya*. Tenia un **cotxe** i una **moto amb sidecar**.

L'any 1932, entra a la **Junta del Moto Club de Catalunya**, formant part de la seva **Junta Consultiva**. El Moto Club de Catalunya era una associació d'automobilistes que organitzava circuits o curses en automòbil, motocicleta i sidecar.

Va recórrer tota Europa amb *el seu cotxe* marca austríaca *Austro-Daimler*, fabricat a Àustria sota llicència de l'alemanya Daimler-Motoren-Gesellschaft (DMG).

Amb el seu impuls viatger i gran amant de la llibertat, el doctor Francesc Bordàs i Salellas, que gaudia viatjant pel Pirineu Català, es va fer construir *una tenda de campanya* especial per l'estada al campament de la Vall d'Espot, junt a l'*Estany de Sant Maurici* (o llac dels Encantats), al Pallars Sobirà (Lleida), on va passar tres setmanes junt al seu amic **Pompeu Fabra i Poch**, l'enginyer i filòleg català. A la tenda es van dedicar principalment, fora de curtes excursions, a discutir i escriure pels diccionaris en què estaven compromesos.

#### **Francesc Bordàs i Salellas: el melòman**

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas *tocava bé el piano* i fou un **melòman** fervent, com també ho era el seu pare: d'estudiant freqüentava el cinquè pis del Teatre de Liceu. A Girona, vivia amb els seus pares en una planta

baixa, i quant el pare tocava el piano, la gent del carrer s'agrupava davant la casa per escoltar-lo.

A Francesc Bordàs i Salellas se li coneixen **diverses composicions musicals**, cançonetes (com "*La cançó del gatet*") i -fins i tot- una òpera bufa ("*Fuga de Bach*"), òpera satírica basada en un empleat de banca anomenat Bach que fuig amb els diners del banc.

El doctor Bordàs era tant discret amb algunes coses, que aquestes composicions només han estat conegudes i escoltades per un grup selecte d'amics i familiars.

Tenia predilecció per les obres de *Wilhelm Richard Wagner* (1813-1883), i fou assistent habitual al *Festival de Bayreuth* (Alemanya).

El Dr. Francesc Bordàs i Salellas va ser nomenat **metge del Gran Teatre del Liceu** el 8 de juny de 1917, i fou *membre del cos mèdic del Gran Teatre del Liceu* del 13 de gener del 1945 fins a la seva mort.

Un cop jubilat, i -precisament- de camí del Teatre del Liceu per acomplir com a Metge Titular del teatre, va tenir la desgràcia d'ensopegar al Passeig de Gràcia amb el peu d'un arbre, caure i donar-se un cop molt fort contra l'arbre a la regió temporo-parietal. A casa, es va començar a trobar malament i fou *traslladat a l'Hospital Clínic*: el cop li provocà *una hemorràgia cerebral d'evolució ràpida* per trencament de l'artèria meníngia mitjana, que li va provocar la mort el 1963, a l'edat de 80 anys, malgrat els esforços del cap de neurocirurgia de l'Hospital Clínic en practicar-li una trepanació. A la seva operació hi van assistir els seus *nebots oftalmòlegs*, doctors **Josep Duch Bordàs** i **Enric Mateu Bordàs**.

#### **Els germans del doctor Francesc Bordàs i Salellas**

Els Bordàs foren sis germans: el segon, en **Joan** n'és el més conegut per què fou *l'arquitecte municipal de Sant Feliu de Guíxols*.

La germana petita, **Mercedes**, fou la mare del *Dr. Francesc Duch i Bordàs*, prestigiós metge oftalmòleg, que fou cap del Servei d'Oftalmologia de l'Hospital de la Santa Creu i de Sant Pau (Barcelona).

El doctor Francesc Bordàs i Salellas mai no es va casar, i visqué solter sempre a Barcelona, al pis principal primera del *Carrer del Consell de Cent 322*, amb les seves germanes també solteres, na **Anna** i na **Rosa**.

Una altra germana, **Patricia**, fou la mare del també oftalmòleg el *Dr. Enric Mateu i Bordàs*.

Amb el Dr. Francesc Bordàs i Salellà va néixer una nissaga més d'oftalmòlegs catalans, dins la més pura tradició catalana, limitada només pel fet que el Dr. Francesc Bordàs i Salellas dissortadament no va tenir descendència.

### **Francesc Bordàs i Salellas i la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona**

El Dr. Francisco Bordàs i Salellas va tenir l'honor d'ocupar el silló número 7 d'Acadèmic de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, que avui acull -sota un altre nom- la meua persona. El seient ocupat per Bordàs Salellas el deixà vacant per causa de mort l'insigne oftalmòleg **Dr. Manuel Menacho Peirón** (1860-1934).

El Dr. Francisco Bordàs i Salellas ingressà a la llavors "Real Academia de Medicina y Cirugía de Barcelona" el dia 8 d'octubre de 1950 amb un *magnífic discurs d'ingrés* en llengua castellana titulat "**Estampas de la Oftalmología barcelonesa en los primeros años del siglo XX (1900-1905) - Remembranzas juveniles**", discurs que fou contestat pel seu amic i condeixeble, el membre Numerari de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona **Dr. Josep Roig i Raventós** (1883-1966), prestigiós puericultor, pediatra i escriptor de contes i novel·les.

Dividit el discurs del Dr. Bordàs en **set parts o capítols**, que l'autor presenta amb el nom de "**Estampas**", és aquest -sens dubte- un complet i divertit estudi històric de l'oftalmologia d'una època, essent una gran pena que només compregui uns pocs anys. La lectura acurada d'aquestes "estampas" en reflexa molt bé el seu valor i

interès històric.

El *discurs de contestació* s'estructura també en una successió de capítols, anomenats també "estampas", de la I a la VII, on el Dr. Josep Roig i Raventós repassa diversos aspectes de la medicina i dels mestres del moment.

Acabo la meua exposició assenyalant que, com era freqüent en el seu temps, el Dr. Francesc Bordàs i Salellas fou un assidu de les **notes de societat** de l'època, i era habitual veure el seu nom en **anuncis de les conferències** al diari LA VANGUARDIA, sota aquest nom, o bé el de LA VANGUARDIA ESPAÑOLA.

En aquesta jornada solemne que mai no he d'oblidar, davant els membres d'aquesta noble i Il·lustre Corporació, us ofereixo la col·laboració més sincera i afectuosa i em comprometo a que la meua trajectòria humana i científica assoleixi el nivell d'excel·lència que de la meua persona esperen aquells que m'heu fet confiança i m'honoreu acollint-me com a acadèmic corresponent, a casa meua, en tant prestigiosa Reial Acadèmia, la Reial de Medicina de Catalunya. Moltes mercès!

Gràcies a tots per la vostra atenció.

#### AGRAÏMENTS:

L'autor vol manifestar el seu agraïment a l'oftalmòleg *Dr. Francesc Duch i Bordàs*, als gastroenteròlegs doctors *Isidre Serés i Pàmols* i *Francesc Vilardell i Viñas*, i a la Sra. *Sara Fajula i Colom*, arxivera del Col·legi de Metges de Barcelona i del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya, per la seva valuosa col·laboració.

